

Steen-heraldiek, vegetatie en fauna in steen, mythe en poëzie in steen, theologie en profane wijsheid verstrengeld en dooreengevlochten in steen. Men kan hier wel spreken van een versteend park van ornament, een dierenpark in schoonste styleering. En men kan het ornament gedeeltelijk als een groot, duister Middeleeuwsch boek-in-steen lezen, een boek dat geschreven werd in de wereldcultuur-taal van Byzantium, de taal van de meest geraffineerde cosmopolitische geest die ooit in de volkeren voer.

Die tegels, die gebeeldhouwde en gegraveerde bak- en natuursteen, die uit- en inwendige marmerfestoenen, die balustraden, zuiltjes, kapiteelen, vensterlijsten, dragen het karakter van tien eeuwen versmelting tusschen de stijlen van heidendom en Christendom, van Egypte en Syrië, van Christelijk Mesopotamië en Kappadokië, van Rome en Griekenland. En deze versmelting heeft een geschiedenis, ontstaan onder een reeks Anatolische keizers die over dat Oostelijk rijk regeerden, en die zelf ook van alles tegelijk waren: theologen en krijgslieden, wetgevers en monniken, despoten en kunstminnaars.

Van de tijd van Constantijn de Groote af hadden die keizers al tegen onnoemelijk vele barbarenvijanden te kampen, tegen de Hunnen en Oost-Gothen, de Avaren en Slaven, de West-Gothen en de Bulgaren, en van de tijd van Heraclius af tegen ontelbaar vele nieuwe vijanden: Arabieren, Seldsjukken, Tataren, Perzen, Turcomanen. Van het jaar duizend af vermenigvuldigden de vijanden van het Byzantijsche rijk zich nog met Noormannen en Westersche Kruisvaarders, en dit rijk werd eeuwenlang met groote gebieden tegelijk aan alle kanten rondom onder de handen van de heerschers weggerukt door onweerhoudbare veroveraars. Bovendien waren de „porphyrogeneten”, de „in het purper geboren” van Byzantium onderling sterk verdeeld. Isaurische, Macedonische en Anatolische keizerfamilies streden tegen elkander: Cantacuzenen, Lascaris, Komnenen, Duca's en Paleologen kampten voortdurend onder groote gewelddadigheden en volksopstanden om de keizerstroon aan de Bosporus. . . .

En tóch ontstond daar die kunst, dat wonderbare amalgaam, die eenheid van meanders en tierlantijnen, vogels en planten, roofdieren en symbolen, die men thans in de musea vindt op het beeldhouw- en ivoorwerk, in steen en goud, op zilver en email, en die vooral in marmer hoogtij vierde als onontbeerlijke versiering van de kerken.

Syrisch waren in dat rijke ornament zekere ingewikkelde, sierlijke cirkelvormen, die men dan ook „rotae syriacae” noemde, Egyptisch waren de twee of drie technieken volgens welke het marmer geheel uitgestoken, (getrepareerd) werd tot prachtige, onbeschrijfelijk rijke en luchtige motieven: rozen, palmetten, acanthusbladen, druiventrossen en vogelreeksen. Maar de acanthus en palmette waren weer van antiek-Grieksche oorsprong: ontnomen aan de Corinthische kapiteelen. En de druiventros was Egyptisch, Joodsch en misschien ook Assyrisch. Perzisch was het beroemde Levensboom-motief,